

kimondani. A **Tisztelgés az elődöknek** mon-tázs; jól s kevésbé ismert sorok teszik az ünne-pet ünneppé, Vörösmartyé, Kisfaludy Károlyé, Adyé, Babitsé, Kosztolányié, Karinthy Frigyesé, József Attiláé, Radnótié, Sinkáé. Ha a fősorolás hiányos, milyen lesz a verset szemelgető átlag-olvasó kísérlete? Ha minden vonatkozási pont, körébe vonván az idézett sorok alkotóját s élet-művét, nem is sejlik föl azonnal, a „jóízű” sza-vakat csent költő tiszta indulata világos. Például amikor Kisfaludy **Mohácsából** indít és József Attilához érkezik: „Él magyar áll Buda még. S az / Optimista nemzet lekő- / Pi tisztelettel Kölcsey / Szent Ferencet. Az ám hazám!” Simo-nyi elegyében, mely inkább egyenes beszéd, mint nagy vers, föltétlen látni kell egypár, jóllehet csak technikai apróságnak nevezhető sajátosságot. József Attila igéjének népies változatával — A költő hasztalan **vonyít**. — a sor hangulata még keservesebb lesz; szűkülő félelemmé válik. Mint-ha előrevetítené a tudásnak tett panasz szükség-telességét.

A megfeszítettek — egész ciklus tudatosítja — a maguk nemében szent örültek voltak, szem-élyük bonyolultságával álltak ellent: feleltek a kor kihívására. Igazságaik, egy Babitsé, egy József Attiláé, egy Németh Lászlóé, s talán a legnagyobbé: Bartók Béláé, ma már összesimulnak, egy-mást kiegészítik; kordokumentumok, de csöppet sem a holt múltnak szóló tanulsággal. Simonyi Imre értéket őrző s tovább adni igyekvő pina-kothéja — az ókori görögök és rómaiak nem véletlenül tudták, hogy a festményekkel és szob-rokkal díszített templomok előcsarnoka mily eleven erkölcsi példatár egyben — jobbára törté-nelemtől sebet kapott alakokat őriz. A port-réversekben az „egyszemélyesült” történelem: a cselekvő és cselekvésre képtelen áldozatok — hő-sők — tragédiája bontatik ki. A **Babits kontra József Attila** a két költő „közös igazának” tanulságával, az **A Vesztések Királyában** zoko-gással, hisz Sinka István az egyik „évszámzso-nett” szerint „Áldozat s Oltár” volt egyszemély-ében. És mennyi megejtő báj a ma kissé méltat-lanul elfeledett **Máraiban**, perlő harag az **Ady-ban**, kicsinyességet és értetlenséget szapuló szen-vedély a **Németh László**-versekben. De az igazi megrendülést a **Bartók No**—2 adja; avval leginkább, hogy benne sejlik föl, a személyiségen mily érzékenyen üt át egy nép történelme. Hogy egymásba játszik a kettő, miként szegyekeit ez is, amaz is takargatja — bravúr. „mintha egy fonák medvetánc / ütemére / megcsörrenne a lánc / túl-só végén maga a nép —”; majd ugyanitt: „e hontalanná vált hazából / egy férfi lépdél teljes gyászban / — elmenőben még visszanez / s ha-zányi sirra lát — / hol nemzet süllyed el / — vagy csak egy nemzedék? —”.

Az **Évszám-szonettek** minden darabja neu-ralgikus pontot érint: **1939; 1940—1944; 1944; 1951; 1952; 1945; 1947; 1948**. Az egyik azt az időszakot, mikor csak a besúgó volt az ember, a másik a „tétlenség” idejét; ez utóbbiban, némi-

képp Nagy Lászlót visszhangozva, fájdalmas ta-nulsággal: „nem várni: mívelni kell a csodákat.” E ciklus legjobb darabjai mintha a „megfeszítette-keket” folytatnák, pörújrafelvételt jelentenek be a népi írók esetében, a meggondolatlanul kiszaladt megbélyegző jelzők („fasiszta”), vagyis a türel-metlen, mérlegelni nem tudó kor túlkapásai ellen tiltakoznak. Nem kis megvétel: „S kik voltak — jó ég! — kik voltak a bírók?”

Említettük már Simonyi színpadi vonzalmát, s az élménykört is, mely őt kora ifjúságától fogva Tháliához köti. Hogy néz ki ez az igazmondáshoz maga köré reflektorfényt vont pillanat a **Dramo-lettek** ismeretében? A ciklusban **hét** monológ és **hét** duett található. Nem kevesebb és nem több, ahogy azt a számmisztika — a színpad evvel a fo-gással is élhet — megköveteli. A téma elejétől végig ugyanaz, ezt variálja majd minden próza-vers: „Úgy gondolnám, a költő dolga mégiscsak az, hogy felírja: honnét is fú a szél, s hogy mitől zörög a haraszt.” Az örök verekedés, a viaskodás, a félelem, igazának még késlelkedő bizonyoso-dása komorrá, örök kérdezővé teszi. S mind-untalan **egy** — régtől fogva ugyanaz — kerül a középpontba: morális tartása, mely keserűséget és szubjektivitást egyként megengedhet. Szava sohasem renyhülten, de keményen szól: igazának tudatában, a közösséget szolgálva. Várja a láto-gatót, aki csak nem érkezik meg, neki akar szint vallani. „Ámde errefelé a madár se jár. S ha még-is járna, s megkérdezné: hogy vagy? — úgyse felelhetnéd, hogy jól vagy. Mert költő vagy, tehát nem hazudhatsz. S mert nem vagy jól.”

SAKOLCZAY LAJOS

BAKA ISTVÁN: TŰZBE VETETT EVANGÉLIUM

Baka István első kötete, a **Magdolna-zápor** 1975-ben jelent meg, s szerzőjének rögtön me-ghozta az irodalmi elismertetést. Versei kötött formájukkal, erőteljes képiségükkel jelezték: József Attila örökségéhez való egyik lehetséges vi-szonyulást jelenti ez a költészet. Baka követ-kezetes képi gondolkodása nagy témák szolgálá-tában állt: **haza, magyarság, emberiség** fogal-mai álltak a kötet középpontjában. Élményvilágá-nak Dózsa, Vörösmarty, Petőfi sorsának idézése adott történeti színezetet. Ugyanakkor több is volt ez a kötet, mint történelmi szerepversek sora... Baka már az első kötetében a maga gazdag motívumrendszerével, már-már képmitológiájá-val erős kohéziójú világot teremtett, melyben minden versnek megvolt a másira való vonat-kozása is. Ez a rendszer a személyes léttel, a nem-zedeki lehetőségek vizsgálatával tartotta a leg-szerosabb kapcsolatot. Innét nézve a kötet ural-kodó képe a tájhoz kötődött (legtöbbször a ter-mészet lényegét őrző **erdőt** idézte), s a hozzá

(vagyis a világhoz) való viszonyát vizsgálta a költő. Alapélménye a világtól való idegenség („**E tájban nem vagyok, csak értem . . .**“); a „**sűrű, otthonos homályban**“ való lét, s az ezt kísérő, a kitudottságot még inkább felerősítő lemondástudat. Az első kötet összegző verse a **Legenda, hát lehullasz**, a maga sokat idézett soraival: „**Legenda, hát lehullasz / jövőnkből varrt ruha / Erdővé válhatunk mi, / szarvasokká soha!**“ A „történelmi” versek ebben a rendszerben a közösségi gondolkodásra, a megkeményedett magatartásra, általában a cselekvésre vagy a cselekvés következményére utaltak a hiány világában.

Baka István második kötete hat év után követte az elsőt, s a kötet harminc versének láttán, ahogy a kötet első, felületes kritikusa is tette, akár Baka költészetének elapadásáról is beszélhetnénk. Közéletes megállapítások helyett fontosabb annak megállapítása, hogy az új versek szoros kapcsolatot tartanak az első kötet képi-gondolati világával, miközben új formai-gondolati lehetőségeket is megmutatnak. Az élet sorssá változásában a létélmények erősödnek fel, s ez a vonás átszínezi — líraivá formálja — a kötet történelmi rétegét is. (Ha Baka költészetének elapadásáról beszélünk, akkor arról is szólni kellene, hogy ez a vékony kötet 1977 óta várt megjelenésére, s így viszonylag rövid időszak verseit tartalmazza.)

Az új kötetben Baka újraközi a **Bolgárok** című verset. A hasonló problematikájú **Székelyek és A Jantra hídján** címűekkel együtt alkotja a kötet első ciklusát. A ciklus a történelem vihariban élő Kelet-Európa népeinek a megmaradásért vívott küzdelmét példázza. Rokon ez az első kötet történelemszemléletével, ahogyan a magyar irodalom tragikus sorsú költőit idéző **Tűzbe vetett evangélium** című ciklusnak is megvan a maga elődje az első kötetben. A ciklus és a kötet címadó versét Baka Ady-motívumokból formálta. Érdemes felfigyelnünk erre, hiszen a kötet egészét meghatározza az Ady-élmény. A vers a Bibliáját széttépő, önnön romlását hitelenségben váró Adyt állítja középpontba. Adyra a megnyugvást kereső állapot újratemetése utal itt, s ez az élmény átlírizálására is lehetőséget teremt. A versben a Magdolna-motívum megjelenése teremt azonosságot az alkotó és a téma között: „**Ágak közt zápor serceg, mintha / Magdolna fésülné haját, / villámlik — szikrát vet sörénye, / nézem eszelős-boldog mosolyát**“.

A természet jelenségei: a zápor, az eső és a hó korábban a tisztaságot, a megtisztulást jelentették Baka költészetében, most Magdolna, az evangéliumi nőalak „eszelős-boldog mosolya” sem jelentheti a megváltást. Innét kiindulva több irányú folyamat megfigyelői lehetünk. Baka ismételt verset formál az Ady-motívumokból (**Sátán és Isten foglya**), s ez — többek közt — a természeti képek értértékelésével jár együtt. Az első kötet **Erdő, erdő** című versére itt a **Miért hallgatsz, tavaszi erdő** című utal. A természet is a közöny részévé válik: „**Hogy hittem én te-**

ened, erdő / Hallgass csak! Ím, letérdelek / Imádkozom vagy átkozódok / mind egy nekem. Mindegy neked.“ Ez a lemondás vezet a versekben a színek elsőtétedéséhez is. A hó a tisztulás helyett csupán „csíkos fegyencruhává” tudja változtatni a fák fekete ágait. Bakánál a kínnak és a **dühnek** is a fekete a kísérőszíne. Ugyanakkor a természetből újabb motívumot kölcsönöz a költő: a vadászatét (**Sátán és Isten foglya, Körvadászat, Háborús, téli éjszaka**).

A költészeti hagyomány személyessé formálása jellemzi a kötet összegző verseit, a **Trauermarsch** és a **Háborús, téli éjszaka** címűeket is. Kapcsolatot tartanak egymással ezek a versek, ugyanazt a kort, a Monarchia világát idézik. Összegződik bennük Baka történelmi látása, művész-elődöket megszólító versonsorozata, ahogy képekben gazdag költészetének is kiteljesedését mutatják a versek álom-víziói. Görömbei Andrásnak adott interjújában mondotta Baka István: azokat a kérdéseket, amiket a történelem fölvetett, de nem oldott meg, nem lehet egyszerűen „leírni”, s hogy a „mi viszonyaink között a legforradalmibb változások is érintetlenül hagyhatnak, vagy újratemetelhetnek olyan sok százados normákat, amelyek miben-létét nem tudtuk tisztázni magunknak”. Ha okát akarjuk adni, miért fordult Baka a Monarchia világához, akkor a magyarázatot a fenti gondolatban találhatjuk meg. A Monarchia ugyanis a társadalmi, szellemi, művészi fejlődés ellenére, kialakulásának ellentmondásai következtében, megteremtette a minden forradalmat, gondolatot magához emésztő álvilágot, — Baka kifejezésével — „papírmásé-világot” is. A két élmény ebben a vonatkozásban közös: Baka számára Mahler a vízió lehetőségét teremtette meg, Ady a vízió társadalmisítását és konkrétá változtatását is. A Mahler-vers zárt szerkezetű, s látomása is következetesen végigvit: a messzeségből feltűnő gyászmenet alakjainak vonulása után „**víz mélyig gomolyog az éj**“. A **Háborús, téli éjszaka** nyitott mű: zárórészének kérdéssorozata az önmagát megszólító költőé. Ady kívülről szemléli önmagát (hasonlóan Az ős Kaján vershelyzetéhez), a helyzet és a küldetés kettősségében formálja talányossá önmagát. Baka Ady-verse két idősíkot követ: a vershelyzetet a háborús téli éjszaka pillanatának megformálása teremti meg, míg az ekkor megjelenő víziók átjátszanak Baka világába is. A vers felépítése is ezt a kettősséget követi: adva van a költői monológ, s ezt törik meg — teszik szaggatottá a lélektani helyzetnek megfelelően — az ún. betétversek, látomások. A monológ Ady-motívumokból építkezik — így jelenik meg képi utalás Az eltévedt lovas, a Mag hó alatt vagy a Magyar fa sorsa című versekre — s az „ember az embertelenségben” gondolatával élő Adyt állítja elénk. A vers Adyja rokon a Világos után hallucinációiban élő Vörösmartyval — a monológ megformálása, zaklatottsága, kérdéssorozatát ezt a rokonságot erősíti —, noha Adynak a versben is jellemzője az önmagában való hit őrzése. A

monológ a léthelyzet intenzitását sugallja, az ebbe beépülő részek viszont arra a történeti szerepre utalnak, ami Adyé volt: „**Var voltam? Átvértzett kötés csak. / VÉR, genny, mocskos rajzolt rám mappát. / Térképed nincs igazabb nálam, / belém vagy írva, Magyarország**“. Ebbe a rendbe illeszkedik Baka társadalmi látomása (**Vadászat**). Az Ady-korra utal ez is, ugyanakkor a kötet világát máig tágító verseket is felerősíti. Egy önmagát nemesnek álmódó, de a bomlást is érző ország teremtette meg áltató mitoszát úgy, ahogyan azt Baka ábrázolja...

Baka István első kötetének rezignáltsága a második verseskötetben fekete látomások sorává sötétedett. Valamikor felemlegették, hogy Baka szűk világot épített magának, s csak azon belül építkezik. Most azt mondhatnánk: önmagát zárja ki a világból. Érdemes azonban észrevennünk, hogy ebben az elsötétülő látomássorozatban új lehetőség jelent meg: a félhosszú vers, a nagyobb kompozíció lehetősége. Maga a kötet sem lezár: a Monarchia-élmény, Ady és Mahler tovább kísérti a költőt. Érezzük a kísérletet művészi világa tágítására is: Baka az utóbbi időben színpadi játékkal, elbeszélésekkel is jelentkezett. Ha a létérzékelés el is komorodott: ez is csak összefoglalással, művekkel biztat... (Szépirodalmi, 1981.)

FÜZI LÁSZLÓ

GYURIS GYÖRGY— VAJDA LÁSZLÓNÉ: ÍRÁSOK MÓRA FERENC RŐL

Mindenki örömmel fogadta, amikor az 1950-es években Vajda Lászlónak, a Szegedi Tanárképző Főiskola tanszékvezetőjének személyében gazdára talált a Móra-életmű felkutatása és közzététele. A sorra megjelenő bibliográfiák: Móra Ferenc vezércikkjei (1961) és Móra Ferenc írásai (1970) komoly segítséget jelentettek irodalomtörténészeinknek. A szakemberek várakozással tekin-

tettek a Móráról szóló írások további számbavétele elé, de a megindult gyűjtés befejezését a szerző halála megakadályozta. A munkát az özevgy folytatata dicséretes szorgalommal és most Gyuris György rendezte sajtó alá. A Somogyi Könyvtár 1967 óta méltánylandó következetességgel adja közre Szeged nagyjainak (Dugonics András, Vajda László, Oltvai Ferenc, Bálint Sándor) bibliográfiáit, de bátran vállalkozik más, sokszor a város határán messze túltekinthető repertóriumok, diszkográfiák és kultúrtörténeti művek közlésére is.

Móra írói tevékenységéről az első, címe ellenére (Móra Ferenc munkássága) csak részleges bibliográfiát Csongor Győző készített 1954-ben. (Ezt e sorok írója egészítette ki egyetemi pályázat kapcsán, de ez soha nem jelent meg.) Az életmű átfogó, minden szempontból történő feltárását Vajda László előre átgondolt, többekkel megbeszélte terv alapján szívós türelemmel végezte. A Móra Ferenc írásai című bibliográfiát jórészt tető alá hozta, de a sajtó alá rendezést már Péter László végezte el önzetlenül. Legkevésbé a jelen kiadvány anyaga volt teljes. Ezért kellett szinte társszerzői szinten segíteni annak végleges formába öntését.

Csak helyeselni tudjuk az élőfej következetes alkalmazását. Érdemes lenne általánosan is bevezetni hasonló kiadványoknál. Nem látjuk viszont következetesnek a sorszámozás megoldását, mert a bal oldali szövegnél balrazárvra, a tétel előtt áll, ezzel szemben a jobb oldalon jobbra került, a szélre. El kell ismernünk viszont, hogy a szem jól tudja követni a sokszor magukban álló számokat és így a visszakeresés gyorsabb.

Érthetetlen előttünk az a kálvária, amit a szegedi nyomda járatott a kiadóval. Ennek következtében nem jelenhetett meg a kiadvány a századik születésnapra. Van ennek persze haszna is, hiszen az évfordulóra megjelent cikkeket, tanulmányokat még bele lehetett dolgozni. Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy nagyon hasznos, irodalomtörténet-írásunk számára fontos bibliográfiát kaptunk kézhez. Segítségével a Móra-életmű feltárása könnyebb és árnyaltabbá válhat a következő években. (**Szegedi Nyomda, 1981**).

KÖHEGYI MIHÁLY